

Вергун Денис Володимирович, кандидат філософських наук, молодший науковий співробітник, кафедра соціальної філософії і філософії історії, Центр Гуманітарної Освіти Національної академії наук України, м. Київ

e-mail: VforVergun@gmail.com

ORCID ID: 0009-0005-7395-4803

СИМВОЛИ ТА РИТУАЛИ ВІЙСЬКОВОЇ СПРАВИ ТА СПЕЦИФІКА ВПЛИВУ ЇХ НА ІМІДЖ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

У статті розглянуто елементи військових (бойових) традицій і звичаїв (символи та ритуали військової справи), які надають військовослужбовцям візуальну ідентичність та репрезентують їхню готовність до несення служби. Проаналізовано особливості вищезазначених елементів у контексті вибудовування професійного іміджу військовослужбовців, підкреслено приналежність останніх до особливої групи – спеціального колективу зі стрижневим моральним імперативом його побутування. Досліджено символи та ритуали військової справи, які мають важливе значення у формуванні іміджу військовослужбовців, оскільки вони відображають їхню ідентичність та цінності. Акцентовано увагу на тому, що вплив символів та ритуалів військової справи на імідж військовослужбовців виявляється як у внутрішньому співтоваристві, так і у сприйнятті зовнішніх спостерігачів. Це пов'язано з тим, що саме в них акумулюється слава, мужність, стійкість тощо військовослужбовців.

Ключові слова: *військовослужбовці, професія військовослужбовця, військова справа, символи, ритуали, імідж військовослужбовця, специфіка іміджу військовослужбовця.*

Постановка проблеми. Одним зі стрижневих факторів у сучасних міжнародних відносинах є своєрідне «ущільнення», суть якого в стрімкому ускладненні та прискоренні взаємодії між різноманітними державами (звичайно, російсько-українська війна сприяла вищезазначеним процесам, проте вони були наявні й до її розгортання). Мовиться передусім про особливості побутування державних і недержавних акторів, що ґрунтуються на процесах глобалізації та масштабних трансформаціях, які супроводжують їх, у політиці, економіці й соціальній сфері, зокрема аксіологічній. На нашу думку, саме

ця віха є найпоказовішою через її чутливість до дискурсу, у якому побутує сучасна військова справа загалом та військовослужбовці зокрема.

Вищезазначені процеси безпосередньо впливають на військову справу через зміну різноманітних складників військового мистецтва – стратегічних, оперативних і тактичних дій. Це пов'язано з полікультурною природою останньої: адже, крім безпосередньої функції забезпечення безпеки та оборони, цей соціальний конструкт репрезентується в соціокультурній ролі, задіяний на низці шарів семантичної актуалізації. Першою чергою, утворенням, у якому відбувається реалізація вищезазначеної функції військової справи у найширшому її розумінні, є імідж військовослужбовця.

При цьому в процесі свого побутування військова справа корелює з низкою соціокультурних цінностей, які входять до її структури як елементи військової культури (про це йтиметься нижче). Таким чином, військовий імідж страфікується у низці моральних, етичних та професійних норм, безпосередньо втілюваних військовослужбовцями у професійній, міжособистісній та іншій діяльності, конструюючи образ останніх як надійних та відповідальних особистостей.

Крім того, військова справа має самобутню культуру, базовану на покладених соціальним контрактом, професійною етикою (моральних та етичних особливостях професії військовослужбовця) тощо цінностей, у яких чільне місце посідає професіоналізм. Отже, військова культура є феноменом, що має дискурсивну природу і продукує розвиток та підтримку професіоналізму через набуття особливого статусу низки елементів: військових знань, навичок та досвіду (стрижневого елементу тріади). Своєю чергою професіоналізм корелює з процесом конструювання іміджу військовослужбовців, умонтовуючи в нього такі характеристики, як надійність та кваліфікованість вищезазначених фахівців.

Природно, що військова справа є конструктом, який має соціальну природу, а тому детермінована суспільством, зокрема означеним соціальним контрактом тощо. Передусім це пов'язано з перспективною (прогностичною або авансовою) природою компонентів іміджу військовослужбовців. Мовиться про те, що військовий імідж є символом сили, мужності та відданості нашій державі, а тому носій звання військовослужбовця набуває вищезазначених характерологічних ознак, отримуючи їх «за замовчуванням», адже вони є покладеними відносно цього конструкта.

Таким чином, статус військовослужбовця – не є привілеєм, а елементом соціального контракту, тобто його «носіння» покладає на військового низку сподівань і обов'язків. Так, військовослужбовці є стрижневим елементом національної безпеки, а їхні роль та внесок визнаються українським суспільством. У контексті вищезазначеного, дослідження символів та ритуалів у вій-

ськовій справі та специфіки їхнього впливу на імідж військовослужбовців є особливо актуальним. У своєму дослідженні ми проаналізуємо стрижневі питання побутування означених елементів, звернувши увагу на їхні природу, взаємовплив і взаємозумовленість, першорядність та соціокультурну значущість для українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема символів та ритуалів військової справи та специфіки впливу їх на імідж військовослужбовців є інтегрованою, міждисциплінарною тощо, що продукує її актуалізацію в низці наукових праць. Так, М. Коба [1] у своєму дослідженні аналізує поняття військових традицій, розмірковуючи над їхніми стрижневими складниками та ознаками. Автор позиціонує вищезазначене поняття як багатошарове, включаючи в його склад такі елементи: а) поведінку (порядок, правила, норми); б) міжособистісні стосунки (особливості, форми та природу серії комунікативних актів, що конструюються під час професійної діяльності) та традиції комунікації (усталені форми взаємодії, актуалізовані в українському суспільстві: повага до старших тощо); в) духовні та моральні імперативи (власне, моральні та етичні особливості професії військовослужбовця).

Крім того, вчений досліджує типологічні і видові особливості військових традицій, акцентуючи увагу на специфіці їхньої актуалізації. Так, за його словами, вона відбувається у формі ідей, моральних вимог та етичних принципів (особистий рівень) та низки нормативно-правових актів, що окреслюють вимоги до поведінки військовослужбовців, типологію військових ритуалів (інституційний рівень). М. Коба також виокремлює третій рівень – рівень правового життя, актуалізований у низці форм комунікативних актів в онтологічній реальності, учасниками яких є військовослужбовці. При цьому автор підкреслює видові форми реалізації військових традицій: службову, бойову, навчальну діяльність у процесі несення служби та поза нею.

Продовжує аналізувати військові традиції, звичаї та ритуали у своєму дослідженні О. Отич [2], здійснюючи філософсько-культурологічний та семантичний аналіз вищезазначених понять. У праці репрезентовано природу військових традицій, подано авторську класифікацію, функції, ознаки, способи існування та механізми впливу, культурологічну наступність та історичне значення.

За словами дослідника, військові традиції, як конструкт, мають дуальну природу: змістовну (репрезентована в духовно-моральному наповненні) та діяльнісну (виявляється в соціально-педагогічній регуляції змісту вищезазначеного конструкта в реальній практиці). При цьому обидві сторони є взаємозумовленими і безпосередньо впливають на виконання бойових завдань, організацію військової служби загалом та побуту зокрема. Своєю чергою останнім, на думку дослідника, притаманні специфічні сфери функціонуван-

ня (військовий одяг: парадний та щоденний; традиційна зброя; правила ведення бою; усталені традиції святкування; якості військовослужбовців (доблесть, сміливість, відвага, професіоналізм, гуманізм, чесність тощо).

Специфіку впровадження національних військово-історичних традицій у Збройних Силах України (далі – ЗСУ) репрезентовано в дослідженні Л. Сидоренко [3], у якому особливу увагу приділено відстеженню кореляцій між вищезазначеними традиціями та патріотизмом, національною свідомістю, а також прагненням до вдосконалення, розвитку й наслідування найкращих здобутків української армії.

Автор зазначає, що підвищення рівня патріотизму серед військовослужбовців вимагає докорінних змін у підходах до організації роботи з особовим складом ЗСУ. Одним із таких підходів дослідник вважає переосмислення непересічної ролі національно-історичних та військових традицій у житті суспільства та армії, а також виховання військовослужбовців ЗСУ, молоді та всіх громадян на національно-історичних та військових традиціях.

Аналіз ролі та місця традицій у контексті соціально-психологічних компонентів реформування ЗСУ вміщено у дослідженні В. Федоренко [4], у якому автор представляє особливості вищезазначеного процесу в умовах євроінтеграції нашої країни та співпраці з НАТО, а також російсько-української війни. Дослідник акцентує увагу на тому, що буденна правова і моральна свідомість вплетені у військову практику, конструюються в її межах, будучи одночасно і засобом забезпечення останньої.

При цьому, за словами вченого, вищезазначені типи свідомості структурно акумулюють емпіричні знання про об'єктивні процеси, погляди, настрої та традиції. Вчений зазначає, що зміст побутового гносеологічного рівня моральної і правової свідомості виявляється своєю чергою в суспільній та індивідуальній свідомості (згадаймо аналізоване вище дослідження М. Коби [1]), які є компонентом побутової свідомості. Отже, традиції в системі соціально-психологічних компонентів моральної і правової свідомості складають стійке ядро. Крім того, вони відіграють особливу роль, оскільки є специфічним різновидом соціальних норм і складником національної ідентичності в морально-правовому регулюванні діяльності й поведінки особового складу ЗСУ.

У дослідженні М. Шевченко [5] продовжено розгляд аналізованої проблеми в іншому ключі: автор здійснює у своїй праці соціально-філософський аналіз феномену військових традицій, розробляючи паралельно їхню наукову концепцію. Так, на ґрунті наявних підходів до вивчення аналізованої проблематики дослідник виокремлює стрижневі принципи (антропоцентризму, феноменології, історизму, єдності об'єктивного і суб'єктивного, наступності тощо) соціально-філософського аналізу військових традицій сучасного українського суспільства загалом та ЗСУ зокрема.

Автор акцентує увагу на доцільності аналізу військових традицій у контексті соціальності філософії, аргументуючи актуальність такої діяльності тим, що вони є феноменом соціального порядку. Дослідник пропонує поділяти військові традиції за рівнем існування на військові традиції, національні військові традиції, традиції видів ЗСУ, традиції об'єднань, традиції військових частин (підрозділів), а також уточнює вищезазначені поняття в категорійній сітці соціальної філософії.

Проблему стигматизації психічного стану військовослужбовців як елемент їхнього сприйняття суспільством репрезентовано в дослідженні M. Balfour, L. Hassall [6], у якому автори аналізують проблему психологічної підтримки військовослужбовців та ветеранів, акцентуючи увагу на такому питанні як посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР) у них. Зокрема, у праці розкрито самотність використання перфомансу в репрезентації особистої історії травми військовослужбовців, акцентовано увагу на нарративній структурі цього виду акціоністського мистецтва в цьому контексті. Доповнює аналіз вищезазначеної проблематики дослідження S. S. Said o'g'li, R. S. Abdurasul o'g'li [7], де проаналізовано психологічний ландшафт військової спільноти: ґрунтовно репрезентовано типи військових колективів та взаємини між військовослужбовцями, а також розглянуто поняття громадської думки та суспільних настроїв.

Досліджено проблему психологічного стану учасників бойових дій, цивільного населення, а також біженців у праці M. P. Deahl, M. Andreassen [8], які зосереджують свою увагу на потребах у сфері психічного здоров'я ветеранів та особливостях їхнього іміджу. Автори підкреслюють, що більшість джерел, у яких міститься аналіз вищезазначеної проблематики, неактуальні для ситуації в Україні. Стрижневу відмінність дослідники вбачають у походженні таких джерел (переважна більшість походить із США або Англії), а також їх специфіці: аналізується досвід експедиційних сил, які повертаються з операцій до відносно нормального життя.

Головну особливість російсько-української війни вчені вбачають в екзистенційній природі російсько-українського конфлікту, суть якого у боротьбі українців за національну ідентичність. Саме тому військовослужбовці повертатимуться до спустошеної, зруйнованої країни, до домівок, де багато родин і близьких однаково травмовані (як психічно, так і, можливо, фізично) наслідками війни.

Актуальним, у контексті вищезазначеного, є іміджеве питання, через яке розгорнулася широка дискусія у згаданих країнах: її суть у тому, чи повинні існувати спеціальні послуги для ветеранів, кращі за ті, що доступні для цивільного населення, а також ступінь етичності їхнього існування. Автори констатують неможливість упровадження вищезазначеного теоретичного

підходу для нашої держави, адже більшість чоловічого населення (і частина жіночого) є ветеранами, що кількісно унеможлиблює це.

Особливостям побутування військовослужбовців та їхніх сімей присвячено дослідження А. Hrynzovskyi, S. Bielai, А. Kernickyi, V. Pasichnik, V. Vasishev, А. Minko [9], у якому автори зосередилися на особливостях медико-соціальних та психологічних аспектів надання допомоги вищезазначеним громадянам України. Дослідники стверджують, що вивчення зарубіжного та сучасного вітчизняного досвіду надання психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців свідчить про те, що сьогодні не до кінця враховується необхідність її інтеграції з такою важливою сферою, як медико-соціальна робота, зокрема в контексті іміджу військових.

Вчені акцентують на тому, що розрив єдності між вищезазначеними напрямками суттєво погіршує ефективність та повноту реабілітації військовослужбовців, порушує цілісність та поетапність надання всебічної допомоги їхнім сім'ям. Автори проаналізували розгалужену структуру державних і недержавних організацій та установ, волонтерських і дослідних центрів, груп підтримки військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей, які сьогодні діють на території США.

Це дало можливість дослідникам репрезентувати основні напрями та пропозиції щодо організації медико-соціальної та психологічної допомоги сім'ям загиблих військовослужбовців та психологічної допомоги сім'ям українських військовослужбовців, які виконували бойові завдання в екстремальних умовах та інших, а також сформулювати основні напрями та пропозиції щодо організації медичної, соціальної та психологічної допомоги їм.

Специфіці моральних та етичних особливостей професії військовослужбовця, які корелюють з його досвідом, а також пов'язані з конструюванням іміджу останнього, присвячено дослідження Т. Molendijk, J. Kalkman [10]. У своїй праці автори мають за мету переорієнтувати дослідження, пов'язані з військовою справою, знизивши відсоток теорії в них та додавши більше зв'язку з практикою, зокрема – досвідом військовослужбовців.

Автори розглянули наявні дослідження військовослужбовців, виокремивши у них два підходи до аналізу проблем: функційний та критичний. Вчені зазначають, що, незважаючи на низку відмінностей, обидва напрями побутують на аксіологічній шкалі, екстраполюючись в етичну площину. Саме тому дослідники пропонують альтернативний підхід, суть якого в емпатійно-критичному руслі роботи, що передбачає емпіричну переорієнтацію досліджень військовослужбовців.

У межах нового підходу вчені виділяють низку актуальних аспектів досліджень військовослужбовців: військової ідентичності, емотивного профілю (почуттів: радості, нудьги, туги тощо), військової онтології (смерть як бутте-

вий феномен) тощо. Автори зазначають, що пропонована ними переорієнтація має як теоретичні, так і методологічні наслідки: а) онтологічний та епістемологічний перегляд у бік критичного реалізму, б) розвиток міждисциплінарної перспективи та нові методологічні підходи (басенографія, візуальні дані та художні романи ветеранів тощо).

Автори вважають вищезазначені емпіричні, теоретичні та методологічні майданчики цінними не лише для досліджень військової тематики, а й для всіх галузей знань, де домінує етичний підхід. Це пов'язано з тим, що останні сприяють створенню науково цілісної перспективи, яка включає і серйозно ставиться до досвіду і смислотворення військовослужбовців.

У дослідженні К. Parry, J. Pitchford-Hyde [11] проаналізовано питання іміджу військовослужбовців, зокрема – їх різноманітні телевізійні репрезентації військового та поствійськового досвіду, а також ветеранської ідентичності. (Яскравим прикладом останнього є фільм «Перекладач» (англ. «The Covenant») режисера Г. Річі, що вийшов 2023 р.) Актуальність аналізованого дослідження пов'язано з посиленою увагою засобів масової інформації до військових ветеранів в Англії.

Автори зазначають, що питання іміджу військовослужбовців зазнало певних трансформацій: від фокусу на бойових діях до ініціатив на підтримку переходу до цивільного життя і, зрештою, до майже невидимої присутності ветеранських питань в опосередкованій публічній сфері. Дослідники репрезентують у своїй праці результати якісного онлайн-опитування, проведеного серед британських ветеранів у 2020 р.

Крім того, вчені акцентують увагу на інтересі до досліджень ветеранської тематики з різних дисциплін, у яких, тим не менш, недостатньо прослідковано взаємозв'язок між ветеранською ідентичністю та сприйняттям (пост)військових репрезентацій. Дослідники відзначають, що однією з причин занепокоєння є те, що негативні або оманливі стереотипи щодо ветеранів серед громадськості можуть перешкоджати їхній успішній реінтеграції в суспільство.

Проведено аналіз процесу реінтеграції військовослужбовців після проходження служби, а також впливу іміджу на цей процес, у дослідженні М. Sharma, D. Jain, V. Sharma [12], у якому репрезентовано та виокремлено фактори, які сприяють та перешкоджають вищезазначеному процесу. Вчені акцентують увагу на тому, що працевлаштування виявилось стрижневим складником процесу реінтеграції. При цьому дослідники стверджують, що в переважній більшості військові навички не стають у пригоді, тож основну роль відіграють соціальні навички, культурна адаптованість тощо військовослужбовців.

Спробі зрозуміти значення і вплив бойових нашивок на ідентичність і приналежність солдата, а також його імідж з точки зору військовослужбовців

присвячено дослідження L. Stewart [13], у якому автор провів напівструктуроване якісне інтерв'ю, призначене для збору даних про їхні думки та досвід, пов'язані з наявністю або бажанням мати бойову нашивку. Вчений зазначає, що наративи учасників дослідження оцінювалися за допомогою кодування методом контент-аналізу. Дослідником була виділена низка тем, з яких складалися розповіді: *почуття мети* (з трьома підтемами: цілеспрямованості, які включали ідентичність солдата, армійські значки та самоцінність); *приналежність*; *службу та важливість* бойових нашивок, їхня цінність; *значення* бойових нашивок; *дискурсивність* (вплив оточення, сім'ї, інших військовослужбовців і т. ін.).

Автор стверджує, що в основі вищезазначених тем лежало припущення про те, що військові об'єкти, такі як бойова нашивка і спільний досвід, задовольняють функціональну потребу в самооб'єктуванні, яке полягає у близькості, віддзеркаленні та ідеалізації. Теоретична модель для розуміння цих потреб вибудовувалася дослідником із використанням концепцій самопсихології, оскільки вона давала пояснення того, як ці потреби були концептуалізовані в наративах учасників. Вчений виявив, що наявність бойової нашивки та/або бажання мати бойову нашивку було важливим для почуття солдатської ідентичності та приналежності як елемента іміджу військовослужбовців.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розгляд символів та ритуалів військової справи. *Предметом* – специфіка побутування вищезазначених елементів на рівні сучасного українського суспільства, а також їхній вплив на імідж військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Соціокультурна роль військової справи полягає в підтримці, утвердженні, розвитку тощо узвичаєного позитивного сприйняття українського суспільства. Зокрема, вона виявляється у формуванні й утвердженні вищезазначеного утворення – іміджу військовослужбовця, що пов'язано з аксіологічним складником військових цінностей, професіоналізму та культури. Саме тому необхідно систематично підтримувати, розвивати та представляти вищезазначені соціокультурні аспекти, адже їхнє побутування забезпечить стабільну й позитивну іміджеву репутацію українських військових сил не лише на території нашої країни, а й у світі, оскільки саме таким є цивілізаційний вибір нашого уряду і народу.

Головним засобом реалізації вищезазначеної підтримки є низка символів та ритуалів військової справи, які побутують у військовому середовищі. Вони є виразниками суб'єктності (людиноцентризму), аксіологічності (елементами єдиної ціннісної парадигми) та гносеологічності (тут – усвідомленого вибору) тощо готовності до служби кожного військовослужбовця.

Найзагальніший підхід до поняття *традиції* загалом (зокрема – військової традиції) репрезентує його як форму діяльності, поведінки, суспільних від-

носин, що були історично сформовані і яким властива наступність актуалізованих даних. У низці досліджень військові традиції позиціонуються в різних конотаціях, стрижневими з яких є їхнє розуміння: а) як *гносеологічної наступності* – вищезазначена передача з покоління в покоління; б) *онтологічних відносин* – низки традицій утворення й розгортання комунікативних актів, соціального контракту, які виступають практикою збереження та відтворення корисних для суспільства елементів; в) *елемента соціалізації* окремих груп, спільнот тощо в суспільстві за рахунок їхньої актуалізації у процесі комунікації в широкому розумінні; г) *культурного та правового осередку та спадщини*.

Сутнісно бойові традиції є вкоріненими у свідомості військовослужбовців елементами бойового досвіду, формами діяльності, поведінки і відносин між особовим складом (як старшим, так і молодшим) під час військових дій. Такі традиції є історично сформованими й актуальними для потреб військової практики і зразкового виконання військового обов'язку протягом тривалого часу [2].

При цьому більшість науковців [1–5] розуміють проблему військових традицій у контексті побутування усталених моделей комунікації військово-службовців, актуалізуючи соціопрагматичний бік аналізованого поняття і включаючи соціокультурний аспект як залежний від вищезазначеного. Тож військові традиції постають нормативним закріпленням, яке регламентує військову діяльність і репрезентується формою згаданого соціального контракту [1, с. 38]. Показово, що засадничими принципами соціально-філософського аналізу військових традицій виступають вищезазначені нами в аналізі останніх досліджень і публікацій складники [5, с. 99–100]:

1. *Принцип антропоцентризму*, суть якого полягає у включеності військовослужбовців у соціальну онтологію з елементами аксіології: так, через суб'єктів формується ставлення до військової спадщини минулого та відбувається об'єктивізація в теперішньому. Релевантність цього принципу для дослідження соціальних явищ полягає в діалектичній єдності особи і суспільства: передусім мовиться про реконструювання і проєктування останньою соціальної реальності, а також її векторизацію.

2. *Принцип феноменології* реалізується в розумінні, опануванні та з'ясуванні членами українського суспільства особливостей його природи, процесуальності та побутування інновацій, а також соціально-культурних практик. Так, актуальним у цьому контексті є дослідження особливостей побутування нових гносеологічних елементів, а також їхньої відповідності соціальним трансформаціям у контексті ціннісного релятивізму (конструктивного й деструктивного). Так, стрижневі коди культури визначають побутування мовної полісистеми та схеми її сприйняття (згадаймо актуальне

для українського суспільства мовне питання), а також емпіричні скрипти, які виконують роль дороговказу.

3. *Принцип історизму*, який сприяє процесу векторизації досліджень символів та ритуалів військової справи, а також їхньої кореляції з іміджем військовослужбовця, та *принцип наступності (спадкоємності)*, що забезпечує ґрунтовність, об'єктивність, повноту вивчення основних ідей, підходів та концепцій вищезазначених елементів. Взаємопов'язаність вищезазначених принципів виявляється у специфіці їхньої функційності: якщо принцип історизму послідовно й логічно вибудовує наступність виникнення і розвитку аналізованої проблематики, забезпечуючи цим повноту її розгляду (через актуалізацію концепції діалектичного заперечення проблеми військових символів і ритуалів), то принцип наступності наочно репрезентує особливості розвитку військових традицій, їхній взаємозв'язок із соціальною філософією, психологією та державною ідеологією.

4. *Принцип єдності об'єктивного і суб'єктивного* віддзеркалює зміст військових традицій (символів і ритуалів військової справи) і полягає в їхній дуальній природі: незважаючи на їхню об'єктивність, актуальність та релевантність для всього українського суспільства, їхнім носієм є конкретний представник, через якого відбувається їхня об'єктивація.

Дослідження військових (бойових) традицій (символів, ритуалів тощо військової справи) продукує виокремлення дослідниками локального елемента – *військових звичаїв*. Останні є загальноприйнятим, усталеним, традиційним порядком, типовими способами й моделями поведінки військовослужбовців у мирний та воєнний час, актуалізованими аксіологічно, гносеологічно, онтологічно та ін. До таких звичаїв доцільно віднести: звичаї оголошення війни; звичаї поводження з ворогом під час та після бойових дій (зокрема з полоненими); звичаї ведення в атаку (слов'янський, східний та ін.); звичаї побратимства й братання; звичаї надавання імен зброї тощо [2].

Зазначимо, що головною специфічною рисою військових (бойових) традицій (символів та ритуалів військової справи) та військових звичаїв є їхня онтологічна й аксіологічна ранжованість. Так, вони спадкоємні відносно соціокультурних осередків даних минулого й прогностичні – стосовно теперішнього. Це пов'язано з тим, що побутування їх включає в себе низку закономірностей перехідного стану складних об'єктів, що саморозвиваються, – *соціокультурних артефактів*.

Останні своєю чергою пов'язано з поняттям спадкоємності і спрямованості тих чи тих змін українського суспільства. Так, завдяки наявності військових (бойових) традицій та військових звичаїв стає можливим визначити вектор і спрямованість розвитку суспільства (прогресивний або регресивний), впли-

вати на нього через відновлення попереднього стану об'єкта до його переходу в новий стан [5, с. 100].

Тож символи та ритуали військової справи доцільно позиціонувати як спеціальні знаки, обряди і предмети (відзнаки), які є репрезентантами військової культури та традицій. Найвідомішим символом військової справи є, природно, *військовий одяг та форма*, які вже за своєю природою є носіями інформації про ранг, посаду та досягнення військовослужбовців. Така репрезентативність гносеологічно, аксіологічно та онтологічно зумовлена, оскільки дані у вищезазначених символах мають ієрархічну природу, встановлюючи статус кожного з особового складу ЗСУ.

Символами військової справи також є воєнні знаки, емблеми та прапори, які виступають стрижневими елементами процесів розпізнавання та ідентифікації військових підрозділів. Крім того, вищезазначені символи засвідчують приналежність військовослужбовця до того чи того роду військ або підрозділу. Цінність таких символів засвідчує історія з шевроном В. Залужного – Головнокомандувача ЗСУ, на якому був зображений малюк Йода з серіалу «Мандалорець», а також його соціокультурне значення.

Щодо *ритуалів військової справи*, то вони є традиційними церемоніями та обрядами, які ранжовані аксіологічно, у військовому дискурсі. Зазначимо, що військові ритуали є стійкими алгоритмами взаємодії й способами масової поведінки військовослужбовців, такі ритуали відтворювано протягом тривалого часу й закріплено в низці нормативно-правових актів. За своєю природою військові ритуали є добровільними обов'язковими соціальними діями, що характеризуються догматизмом, оскільки вони є загальновідомими й обов'язковими для виконання [2].

Головною метою таких ритуалів є засвідчення пошани, відданості та дисципліни, а також формування духовної зчепленості (єдності) між військовослужбовцями (до прикладу, прийняття присяги, вручення нагород, медалей та інші пам'ятні урочистості) [14; 15]. Зазначимо, що вищезазначені ритуали також відіграють практичну роль, забезпечуючи дисципліну, неперервність і єдність побутування військових операцій. До прикладу, щоденний ранковий або вечірній «апел» функційно є інструментом перевірки готовності військовослужбовців до служби та дотримання останніми порядку й дисципліни.

Природно, що військові (бойові) традиції та звичаї (символи та ритуали військової справи) є стрижневим компонентом іміджу військовослужбовців як безпосередньо у військовому дискурсі (лавах ЗСУ), так і поза ним. Перш за все вони формально репрезентуються через вищезазначене візуальне представлення та сприйняття військовослужбовців. При цьому таке представлення реалізується через універсалізовану природу синергетичного підходу як універсальний засіб пізнання символів та ритуалів військової справи.

У контексті останнього військової традиції та звичаї є елементом порядку в складноорганізованих природних і соціальних системах.

Таким чином, військової традиції постають інтуїтивно усвідомленим «почуттям порядку», базованим на архетипічних образах підсвідомості українських громадян, підтримуваних рідною культурною традицією, що перебуває поза нашою рефлексією. У такому розуміння військової традиції та звичаї постають елементом «соціального порядку» – трансформаційного соціокультурного утворення, природа якого досі лишається дискусійною [5, с. 100].

Отже, військової (бойові) традиції та звичаї є стрижневим елементом ціннісних орієнтацій та патріотичної свідомості військовослужбовців. Своєю чергою це продукується важливою роллю останніх у житті військових колективів та ЗСУ загалом як чинника морального-психологічного стану та бойової готовності військ. Це особливо актуально у складний для нашої країни час російсько-української війни, коли нашим військовослужбовцям-захисникам необхідно підтримувати морально-психологічний стан, що є запорукою успішного виконання бойових завдань [3].

Символи та ритуали військової справи є вагомим елементом іміджу військовослужбовця, стаючи градаційною шкалою його готовності до дисципліни, відданості, патріотизму та готовності діяти в інтересах Української держави. При цьому вони ранжовані аксіологічно в контексті військової служби, адже корелюють із низкою моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця в сучасному українському суспільстві.

Висновки. Отже, елементи військових (бойових) традицій і звичаїв (символи та ритуали військової справи) надають військовослужбовцям візуальну ідентичність та репрезентують готовність їх до несення служби. Своєю чергою це сприяє вибудовуванню професійного іміджу особового складу ЗСУ, підкреслюючи приналежність останнього до особливої групи – спеціального колективу зі стрижневим моральним імперативом його побутування.

Символи та ритуали військової справи мають важливе значення у формуванні іміджу військовослужбовців. Вони не лише відображають ідентичність та цінності військового персоналу, але й сприяють утвердженню дисципліни, єдності та професіоналізму. Вплив символів та ритуалів на імідж військовослужбовців виявляється як у внутрішньому співтоваристві, так і у сприйнятті зовнішніх спостерігачів. Це пов'язано з тим, що саме в них акумулюється слава, мужність, стійкість військовослужбовців минулих і теперішніх поколінь і водночас репрезентовано те, що нинішнє покоління зберігає і примножує цю славу.

Перспективою нашого дослідження є ґрунтовні розробки щодо особливостей видозмін символів та ритуалів військової справи (військових (бойових) традицій і звичаїв) у контексті вищезазначеного синергетичного підходу.

У межах останнього вагомим буде аналіз флуктуацій (коливань) і точок бі-фуркацій (трансформацій соціокультурних елементів української аксіосфери). Це дозволить відстежити розвиток і побутування військових (бойових) традицій і звичаїв та впливу їх на імідж військовослужбовців у контексті міжпредметного підходу (соціальної філософії, військової справи, соціальної психології тощо). Такі дослідження є вагомими також у контексті унікального враження про професіоналізм і дисципліну українських військовослужбовців в очах громадськості та міжнародного співтовариства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коба М. М. Військові традиції як елемент правової культури військовослужбовців: трансформація змісту в умовах воєнного часу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 37–40. URL: <https://goo.su/OLg0r> (дата звернення: 30.07.2024).
2. Отич О. М. Військові традиції і звичаї як чинники підвищення якості вищої військової освіти. *Вища освіта України* : наук. та наук.-метод. часопис. 2014. Т. 1 (3). С. 59–63. URL: <https://goo.su/FJhiF> (дата звернення: 30.06.2023).
3. Сидоренко Л. Особливості військово-історичних традицій у Збройних Силах України. *Військово-історичний меридіан*. 2020. Вип. 1 (27). С. 144–154. URL: <https://goo.su/GeVnpB> (дата звернення: 30.07.2024).
4. Федоренко В. В. Роль та місце традицій у системі суспільно-психологічних компонентів моральної та правової свідомості військовослужбовців Збройних Сил України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2018. № 36, т. 1. С. 25–28. URL: <https://goo.su/akKx دنب> (дата звернення: 30.07.2024).
5. Шевченко М. М. Соціально-філософський аналіз військових традицій. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія* / ЧНТУ. Чернігів, 2017. № 3 (9). С. 97–104. URL: <https://goo.su/2mtDSbt> (дата звернення: 30.06.2023).
6. Balfour M., Hassall L. The Return : Research-Based Theater With and for Ex-Military Personnel Experiencing Posttraumatic Stress. *Qualitative Inquiry*. 2023. № 29 (2). P. 332–342. DOI: <https://doi.org/10.1177/10778004221101587>. URL: <https://goo.su/UU6oA> (date of application: 30.07.2024).
7. Said o'g'li S. S., Abdurasul o'g'li R. S. Psychological View of the Military Community. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*. 2022. № 1 (2). P. 5–12. URL: <https://goo.su/sWkPAtr> (date of application: 30.07.2024).
8. Deahl M. P., Andreassen M. Ukraine: Meeting the mental health needs of service veterans. *International Journal of Social Psychiatry*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1177/00207640231175610>. URL: <https://goo.su/ZlzSql> (date of application: 30.07.2024).
9. Hrynzovskyi A. M., Bielai S. V., Kernickyi A. M., Pasichnik V. I., Vasishev V. S., Minko A. V. Medical, social and psychological aspects of assisting the families of the

- military personnel of Ukraine who performed combat tasks in extreme conditions. *Wiadomosci Lekarskie*. 2022. № 75 (1), 2. URL: <https://goo.su/2SVb6D> (date of application: 30.07.2024).
10. Molendijk T., Kalkman J. P. Towards a Soldier-Based View in Research on The Military: An Empathetically Critical Approach. *Social Sciences* 2023. № 12(2). P. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci12020051>. URL: <https://goo.su/PwoGA> (date of application: 30.07.2024).
  11. Parry K., Pitchford-Hyde J. We may have bad days... that doesn't make us killers: How military veterans perceive contemporary British media representations of military and post-military life. *Media, War & Conflict*. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1177/17506352221113958>. URL: <https://goo.su/wPN5> (date of application: 30.07.2024).
  12. Sharma M. R., Jain D., Sharma V. Transition of Ex-Servicemen from Military to Civilian Society: Challenges and Prospects in Reintegration. *Information and Communication Technology for Competitive Strategies (ICTCS 2020) ICT: Applications and Social Interfaces*. LNNS, Volume 191. 2022. P. 547–558. URL: <https://goo.su/oE0G> (date of application: 30.07.2024).
  13. Stewart L. Patch-Less: Soldier Identity and Belonging among Army Reservists. *Doctoral dissertation, Institute for Clinical Social Work*. Chicago, Illinois. 2021. URL: <https://goo.su/3Qg0d> (date of application: 30.07.2024).
  14. Wegner N. Ritual, rhythms, and the discomfiting endurance of militarism: affective methodologies and ethico-political challenges. *Global Studies Quarterly*. 2021. № 1.3. P. 1–10. URL: <https://watermark.silverchair.com/ksab008.pdf> (date of application: 30.07.2024).
  15. Wood J. Military Manuals, Masculinity, and the Making of Christian Soldiers in Late Antiquity. *Journal of Early Christian History*. 2021. № 11.1. P. 88–128. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/2222582X.2021.1926303> (date of application: 30.07.2024).

REFERENCES

1. Koba, M.M. (2023). Viiskovi tradytsii yak element pravovoi kultury viiskovosluzhbovtziv: transformatsiia zmistu v umovakh voiennoho chasu. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 2, 37–40. URL: <https://goo.su/OLg0r> [in Ukrainian].
2. Otych, O.M. (2014). Viiskovi tradytsii i zvychai yak chynnyky pidvyschennia yakosti vyshchoi viiskovoi osvity. *Vyscha osvita Ukrainy (naukovyi ta naukovo-metodychnyi chasopys) – Higher education of Ukraine (scientific and scientific methodical journal)*, 1(3), 59–63. URL: <https://goo.su/FJhiF> [in Ukrainian].
3. Sydorenko, L. (2020). Osoblyvosti viiskovo-istorychnykh tradytsii u Zbroinykh Sylakh Ukrainy. *Viiskovo-istorychnyi merydian – Military-historical meridian*, 1(27), 144–154. URL: <https://goo.su/GeBnpB> [in Ukrainian].

4. Fedorenko, V.V. (2018). Rol ta mistse tradytsii u systemi suspilno-psykholohichnykh komponentiv moralnoi ta pravovoi svidomosti viiskovosluzhbovtziv Zbroinykh Syl Ukrainy. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 36, 1, 25–28. URL: <https://goo.su/akKxdnb> [in Ukrainian].
5. Shevchenko, M. M. (2017). Sotsialno-filosofskyi analiz viiskovykh tradytsii. *Problemy sotsialnoi roboty: filozofii, psykholohiia, sotsiologiia – Problems of social work: philosophy, psychology, sociology*, 3(9), 97–104. URL: <https://goo.su/2mtDSbt> [in Ukrainian].
6. Balfour, M., Hassall, L. (2023). The Return: Research-Based Theater With and for Ex-Military Personnel Experiencing Posttraumatic Stress. *Qualitative Inquiry*, 29(2), 332–342. DOI: <https://doi.org/10.1177/10778004221101587> URL: <https://goo.su/UU6oA>
7. Said o'g'li, S S., Abdurasul o'g'li, R.S. (2022). Psychological View of the Military Community. *Pioneer : Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 1(2), 5–12. URL: <https://goo.su/sWkPAtr>
8. Deahl, M.P., Andreassen, M. (2023). Ukraine: Meeting the mental health needs of service veterans. *International Journal of Social Psychiatry*. URL: <https://goo.su/ZlzSql>
9. Hrynzovskyi, A.M., Bielai, S.V., Kernickyi, A.M., Pasichnik, V.I., Vasishev, V.S., Minko, A.V. (2022). Medical, social and psychological aspects of assisting the families of the military personnel of Ukraine who performed combat tasks in extreme conditions. *Wiadomosci Lekarskie*, 75(1), 2. URL: <https://goo.su/2SVb6D>
10. Molendijk, T., Kalkman, J. P. (2023). Towards a Soldier-Based View in Research on The Military: An Empathetically Critical Approach. *Social Sciences*, 12(2), 1–15. <https://doi.org/10.3390/socsci12020051> URL: <https://goo.su/PwoGA>
11. Parry, K., Pitchford-Hyde, J. (2022). We may have bad days... that doesn't make us killers: How military veterans perceive contemporary British media representations of military and post-military life. *Media, War & Conflict*. <https://doi.org/10.1177/17506352221113958> URL: <https://goo.su/wPN5>
12. Sharma, M.R., Jain, D., Sharma, V. (2022). Transition of Ex-Servicemen from Military to Civilian Society: Challenges and Prospects in Reintegration. *Information and Communication Technology for Competitive Strategies (ICTCS 2020) ICT: Applications and Social Interfaces*. LNNS, 191. URL: <https://goo.su/oE0G>
13. Stewart, L. (2021). Patch-Less: Soldier Identity and Belonging among Army Reservists. *Doctoral dissertation, Institute for Clinical Social Work*. Chicago, Illinois. URL: <https://goo.su/3Qg0d>
14. Wegner, N. (2021). Ritual, rhythms, and the discomfiting endurance of militarism: affective methodologies and ethico-political challenges. *Global Studies Quarterly*, 1.3, 1–10. URL: <https://watermark.silverchair.com/ksab008.pdf>
15. Wood, J. (2021). Military Manuals, Masculinity, and the Making of Christian Soldiers in Late Antiquity. *Journal of Early Christian History*, 11.1, 88–128. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/2222582X.2021.1926303>

Verhun Denys, Candidate of Philosophical Sciences (Ph.D.), Junior Research Fellow, department of social philosophy and philosophy of history, Center for Humanitarian Education of the National Academy of Sciences of Ukraine

SYMBOLS AND RITUALS OF MILITARY AFFAIRS AND THEIR SPECIFIC INFLUENCE ON THE IMAGE OF THE SERVICE MEMBER

The article examines the elements of military (combat) traditions and customs (symbols and rituals of military affairs) that give military servicemen a visual identity and represent their readiness for service. The author analyzes the peculiarities of the above elements in the context of building a professional image of military servicemen, emphasizing that the latter belong to a special group – a special team with a core moral imperative of its existence. The symbols and rituals of military affairs, which are important in shaping the image of military servicemen, as they reflect their identity and values, are studied. The author emphasizes that the influence of symbols and rituals of military affairs on the image of military servicemen is manifested both in the internal community and in the perception of external observers. This is due to the fact that they accumulate the glory, courage, resilience, etc. of military servicemen.

Keywords: *military servicemen, military profession, military affairs, symbols, rituals, image of a military serviceman, specifics of the image of a military serviceman.*

